

Nagy Ildikó:

CSALÁDOK PÉNZKEZELÉSI SZOKÁSAI A
KILENCVENES ÉVEKBEN

A TÁRKI Társadalompolitikai Tanulmányok:

- fontos közpolitikai témákat tűz napirendre
- tényyszerű, kiegyensúlyozott elemzéseket bocsát közre
- hidat kíván teremteni az akadémiai szféra, a döntéshozói kör, a kormányzati szektor és a versenyszféra között
- érdekes és hiánypótló szeretne lenni

A sorozat a TÁRKI kutatásaira támaszkodik, számai havi rendszerességgel jelennek meg.

A sorozatot szerkeszti: Tóth István György

A TÁRKI Társadalompolitikai Tanulmányok az Institute für die Wissenschaften vom Menschen (IWM) SOCO program támogatásával készül, mely programot az Osztrák Szövetségi Kormány Alapja a Közép- és Kelet-Európai Együttműködésért, valamint a Ford Alapítvány finanszírozza.

TÁRKI Társadalompolitikai Tanulmányok 14.

Budapest, 1999

ISSN 1418-0839

ISBN 963 7869 20 4

Felelős kiadó: Kolosi Tamás elnök-igazgató

Olvasószerkesztő: Csendes Lilla

Tördelő: Pallagi Ilona

© TÁRKI, 1999

Nagy Ildikó:

**CSALÁDOK PÉNZKEZELÉSI SZOKÁSAI A
KILENCVENES ÉVEKBEN**

Budapest, 1999. augusztus

Nagy Ildikó a TÁRKI Kutatási Osztályának munkatársa, a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem Szociológia és Szociálpolitikai Tanszékének PhD-hallgatója.

A szerző a tanulmánnyal kapcsolatos bármilyen megjegyzést, kritikát szívesen fogad: nagyildi@tarki.hu

Tartalomjegyzék

| | |
|--|-----------|
| Bevezető..... | 5 |
| 1. A minta..... | 6 |
| 2. A pénzkezelési szokások kialakulását befolyásoló tényezők..... | 6 |
| 2.1. Generációk – változó pénzkezelési szokások | 7 |
| 2.2. „Átöröktett” pénzkezelési szokások | 9 |
| 2.3. Iskolai végzettség, jövedelmi helyzet, munkaerőpiaci státus | 14 |
| 3. A partnerek egymáshoz viszonyított társadalmi-gazdasági helyzetének hatása a pénzkezelési szokásokra | 16 |
| 3.1. Iskolázottság..... | 17 |
| 3.2. Munkaerőpiaci státus – egykeresős vagy kétkeresős párok | 20 |
| 4. Összefoglalás | 22 |
| Bibliográfia..... | 24 |
| Melléklet | 25 |
| Abstract | 29 |

Bevezető

A nyolcvanas évek elején egyik megjelent tanulmányában J. Pahl az angol családok pénzkezelési szokásairól írt. A szerző hipotézise szerint az, hogy milyen pénzkezelést folytatnak a házastársak, illetve élettársak a partnerek között fennálló hatalmi viszonyt is mutatja. Pahl feltételezése az ún. „erőforrás” elméleten alapul, miszerint minél több erőforrással rendelkezik az egyik partner, annál nagyobb hatalmat gyakorolhat a másik felett. Egy párkapcsolatban a partnerek különféle „erőforrásokkal” rendelkezhetnek: kulturális (iskolai végzettség), anyagi (saját jövedelem, vagyon), kapcsolati tőkével (barátok, ismerősök). Ezen elmélet alapján annak van nagyobb hatalma a családban, aki pl. magasabb iskolai végzettségű, magasabb jövedelemmel vagy vagyonnal rendelkezik, illetve több társadalmi kapcsolata van. Pahl feltételezése szerint tehát a partnerek közül annak van nagyobb szava, hatalma a családban, aki a család pénze felett rendelkezik, illetve ellenőrzi a pénz elosztását. Ennek megfelelően az a kapcsolat, ahol a partnerek közösen kezelik a pénzüket „demokratikusabb”, egyenlőbb viszonyt feltételez, mint az, amelyben vagy az egyik, vagy a másik partner egy személyben felelős a kasszáért. (Pahl 1983, 1990)

Ez az érdekes felvetés adta az ötletet ahhoz, hogy megvizsgáljuk, milyen pénzkezelési szokások élnek jelenleg Magyarországon, és milyen társadalmi-gazdasági tényezők alakítják azokat.

A magyar családok pénzkezelési szokásait először vizsgáló empirikus kutatások célja a háztartásokban folyó gazdálkodás, valamint a nemek közötti munkamegosztás leírása volt, és nem a nemek közötti hatalmi viszonyok vizsgálata, mint az angol-szász „gender studies” képviselőinek. A hetvenes években, illetve a nyolcvanas évek végén Magyarországon végzett kutatások eredményei azt mutatták, hogy a magyar családok nagytöbbsége „közös kasszából” gazdálkodik és az esetek kétharmadában a nők azok, akik a család pénzügyeiért felelősek. Emellett kisebb jelentőség jut a közös és az egyéb pénzkezelésű háztartásoknak. Az említett empirikus kutatások eredményei azt jelzik, hogy a nyolcvanas évek végére csökkent a feleség által egy kézben összefogott pénzkezelési forma jelentősége és nőtt a közös pénzkezelés súlya. E tendencia folytatódását mutatják a kilencvenes években végzett ISSP 1994 (International Social Survey Programme) Családi értékek kutatásának, illetve az 1998-as TÁRKI Háztartás Monitor adatfelvétel eredményei is¹.

¹ A hetvenes években készült felmérés szerint a háztartások 79 százalékában összeadják a keresetüket a partnerek. Ezeknek a háztartásoknak a nagyobb részében a családból többen is hozzáférhettek a kasszához és csak egy kisebb részében nem. A „közös kasszából” gazdálkodó háztartások közel kétharmadában (63%) a nők voltak a felelősek a pénzügyekért. (Hoffmanné, 1977, 143) Ez azt jelenti, hogy körülbelül a háztartások felében a feleség feladata volt a pénzkezelés. A későbbi 1987-es felmérés szerint a közös kasszák aránya alig változott (80%). (Hoffmanné, 1990, 18) Meg kell jegyeznünk, hogy ezek az eredmények az ISSP és a Háztartás Monitor felvétel adataival nem teljesen összehasonlíthatóak, egyrészt mert nem azonos módon tették fel a kérdéseket, másrészt, mert a „közös kassza” nem feltétlenül jelenti azt, hogy a partnerek közösen is kezelik a pénzt. Erről bővebben lásd Nagy (1995, 36).

1. A minta

A tanulmány eredményei a TÁRKI 1998-as Háztartás Monitor felvételében feltett pénzkezelési szokásokkal kapcsolatos kérdésblokk adatain alapulnak. Az adatfelvételben szereplő 2000 háztartásban összesen 2353 felnőtt élt a kérdezés idején házastársi vagy élettársi kapcsolatban, közülük összesen 2291 fő válaszolt a pénzkezeléssel kapcsolatos kérdésekre. Ebből 1041 olyan pár akadt, ahol mindketten válaszoltak.

Két mintán dolgoztunk:

1. Az *egyéni mintán*, amelyet úgy alakítottunk, hogy minden párból csak az egyik partner szerepeljen benne². A mintát életkor, nem és iskolai végzettség szerint súlyoztuk. Súlyozás után a minta esetszáma 1274 fő.
2. A *párok mintáján*, amely kizárólag a fent említett 1041 pár adatait tartalmazza, úgy hogy az együtt élő partnerek adatai egy sorban szerepelnek. A párok mintáját szintén súlyoztuk, ez esetben a partnerek egyéni súlyainak átlagával.

2. A pénzkezelési szokások kialakulását befolyásoló tényezők

A vizsgálat során ötféle pénzkezelési módot különböztettünk meg, amelyek tulajdonképpen megegyeznek a Pahl által alkalmazott kategóriákkal³:

- (1) *Közös pénzkezelés*: ebben az esetben a partnerek közösen kezelik pénzüket, azaz összeadják a keresetüket, jövedelmüket és közösen döntenek arról, hogy miképpen költik azt el.
- (2) *Feleség által egy kézben összefogott pénzkezelés*: ekkor a feleség egyedül gazdálkodik a „közös kasszából” és ez azt is jelenti, hogy legtöbbször ő dönt a pénz elköltéséről is.
- (3) *Férj által egy kézben összefogott pénzkezelés*: ebben az esetben kizárólag a férj feladata a pénzkezelés, ő a család „pénzügyminisztere”, ő gazdálkodik a „közös kasszából”.
- (4) *Részben közös pénzkezelés* az, amikor a felek egy bizonyos összeget a közösbe adnak, a maradék összegből pedig mindketten külön-külön gazdálkodnak.
- (5) *Független pénzkezelésről* beszélünk, amikor a partnerek teljesen egymástól függetlenül kezelik a pénzüket, tehát nem adják össze jövedelmeiket közös kiadásaiuk fedezésére.

1998-ban az egyéni mintában szereplő házaspárok, illetve élettársi kapcsolatban élő egyének 60 százaléka nyilatkozta azt, hogy partnerével közösen kezelik pénzüket,

² Az, hogy melyik partner kerüljön a mintába a következő kiválasztási elv szerint történt: a háztartásokat sorszámuk szerint sorba rendeztük, és minden páratlanból a férfit, minden párosból a nőt vettük be az egyéni mintába. Ezt a mintát egészítette ki azok csoportja, akiknek a párja valamilyen oknál fogva nem válaszolt a pénzkezeléssel kapcsolatos kérdésekre.

³ Pahl a kategóriák kialakítását tovább specifikálja azzal, hogy a pénzkezelés folyamatát felbontja három szakaszra: a) ki hozza meg a döntést arról, hogyan kezeljék a családi pénzügyeket; b) melyik partner az, aki valójában intézi a család pénzügyeit; c) a pénz elköltésének stádiuma.

azaz összeadják a jövedelmeiket és közösen döntenek arról, hogy miképpen költik azt el. A párkapcsolatban élők 30 százalékára igaz az, hogy náluk a feleség egy személyben gazdálkodik a „közös kasszából”. E két domináns pénzkezelési mód mellett igen alacsony az olyan háztartások aránya, ahol kizárólag a férj feladata a pénzkezelés (4%). Nem elterjedt továbbá a „részben közös” pénzkezelés sem, ugyanis a párkapcsolatban élők mindössze 3 százaléka gazdálkodik oly módon, hogy a felek egy bizonyos összeget a közösbe adnak, a maradék összegből pedig mindketten külön-külön gazdálkodnak. Még ritkább az, hogy a partnerek egymástól teljesen függetlenül kezeljék a pénzüket (2%), tehát ne hozzanak létre közös kasszát a mindkét felet érintő kiadásokra. (A tanulmány további részében az alacsony esetszám miatt a részben közös és független pénzkezelési módokat az egyéb pénzkezelési típusokkal összevontan kezeljük.)

Összességében tehát a mai Magyarországon a családok nagy többségében a partnerek összeadják jövedelmüket (95%) és azt nagyrészt közösen kezelik, kisebb arányban pedig csak a feleség kezeli.

1. táblázat
Pénzkezelési módok százalékos megoszlása a párkapcsolatban élők körében,
1994-1998 (%)

| | 1994 | 1998 |
|-------------------------------|-----------|------------|
| Közösen | 60 | 60 |
| A feleség kezeli a pénzt | 26 | 30 |
| A férj egyedül kezeli a pénzt | 4 | 4 |
| Részben közös | 6 | 3 |
| Külön-külön | 3 | 2 |
| Egyéb módon | 1 | 1 |
| Összesen (N) | 100 (973) | 100 (1271) |

Forrás: 1994: ISSP Család modul

Megjegyzés: A két minta tesztelésekor a független t-próba eredménye nem mutatott szignifikáns eltérést: $t=1,43$; szabadságfok =2001,8; $p=0,153$.

Az 1998-as megoszlás nem tér el szignifikánsan az 1994-ben végzett felmérés eredményeitől, bár 1998-ban valamivel nagyobb arányban szerepeltek a mintában azok a háztartások, ahol a feleség kezelte a pénzt, és alacsonyabb volt a „részben közös” pénzkezelésű családok aránya⁴ (1. táblázat). A hasonló megoszlás nem meglepő, hiszen a pénzkezelési szokások esetében – akárcsak az életmód, életstílus és az értékek esetében – nem számíthatunk rövid távon jelentős változásra.

2.1. Generációk – változó pénzkezelési szokások

A pénzkezelési szokások időbeni változását leginkább abban mérhetjük le, hogy megnézzük az egyes korosztályok milyen pénzkezelést alkalmaznak.

⁴ Az említett eltérések valószínűleg a két minta összetételének különbségéből adódnak. Az 1998-as mintában ugyanis valamivel magasabb volt az 55 év felettiek, az alapfokú iskolai végzettségűek és a nyugdíjasok aránya, mint az 1994-es adatfelvételben. Mint később látni fogjuk főként ezek azok a társadalmi-demográfiai csoportok, akiknél leggyakrabban fordul elő, hogy a feleség kezeli a családi kasszát. (A részletes mintaösszetétel a Melléklet M1. táblázatában látható.)

A közös pénzkezeléssel bírók minden korosztályban dominálnak, – akármelyik korcsoportot tekintjük, arányuk meghaladja az 50 százalékot. Ennek ellenére mégis jelentős eltérés van az egyes kohorszok között (2. táblázat). A közös pénzkezelésű háztartások aránya a legfiatalabbak (18-34 évesek) körében a legmagasabb, miközben e korosztály alig egyötödére jellemző, hogy a feleség kezeli a pénzt. Az idősebb korosztályok felé haladva csökken a közösen, és nő a feleség által kezelt „közös kasszák” aránya. E tendencia a legidősebb korosztálynál (64 év felettiek) azonban megtörik, ebben a csoportban valamivel kisebb arányban kezeli a feleség a pénzt, mint a 55-64 évesek körében.

2. táblázat
A párkapcsolatban élők pénzkezelési szokásai a párkapcsolatban élők életkora szerint (%)

| A kérdezett életkora | Közösen | A feleség | A férj | Egyéb módon | Összesen (N) |
|----------------------|---------|-----------|--------|-------------|--------------|
| 18-34 | 69 | 18 | 5 | 8 | 100 (274) |
| 35-44 | 59 | 30 | 4 | 6 | 100 (264) |
| 45-54 | 57 | 32 | 4 | 7 | 100 (317) |
| 55-64 | 57 | 38 | 2 | 3 | 100 (232) |
| 64 év felettiek | 61 | 32 | 4 | 3 | 100 (185) |
| Összesen | 60 | 30 | 4 | 6 | 100 (1272) |

Megjegyzés: $\chi^2 = 32,9$; szabadságfok=12; $p=0,001$.

A tendencia megtörésének egyik lehetséges magyarázata az, hogy a pénzkezelési mód is, akárcsak a családon belüli munkamegosztás, változhat a család életciklusának alakulásával (a nyugdíjba vonulás után például a párok közötti munkamegosztás módosulásával összefüggésben a pénzkezelés módja is változhat). Ugyanígy hatással lehet a pénzkezelési szokásokra az, ha a párok valamelyike más okból (pl. gyermekszülés vagy munkanélkülivé válás) lép ki a munkaerőpiacról.

A másik magyarázat az lehet, hogy a legidősebb korosztály szülei, akik a húszas-harmincas években alapítottak családot, a század elején jellemző pénzkezelési mintákat „örökölték át” gyermekeiknek, és ez eltér attól, mint amit a fiatalabb generációk láttak otthon.⁵ Ehhez megnéztük, hogy miként oszlik meg a kérdezett szüleinek pénzkezelési módja kohorszok szerinti bontásban (3. táblázat).

3. táblázat
A szülők pénzkezelési módja a párkapcsolatban élők életkora szerint (%)

| A kérdezett életkora | Közösen | Anya | Apa | Egyéb módon | Összesen (N) |
|----------------------|---------|------|-----|-------------|--------------|
| 64 felettiek | 34 | 46 | 16 | 4 | 100 (160) |
| 55-64 | 29 | 62 | 7 | 2 | 100 (209) |
| 45-54 | 32 | 58 | 7 | 4 | 100 (293) |
| 35-44 | 35 | 53 | 5 | 6 | 100 (241) |
| 18-34 | 43 | 45 | 6 | 6 | 100 (247) |
| Összesen | 35 | 53 | 8 | 4 | 100 (1150) |

Megjegyzés: $\chi^2 = 38,95$; szabadságfok=12; $p=0,0011$.

⁵ Ebben az esetben feltételezzük azt, hogy a pénzkezelési szokások nem változnak a pár együttélése folyamán.

A fenti táblázat adatai alapján nyomon követhető a pénzkezelési szokások alakulása a húszas-harmincas évektől kezdődően (hiszen a legidősebb korcsoportba tartozó megkérdezettek erre az időszakra emlékezhetnek vissza). A század első felében a családok többségében egy személy kezében összpontosultak a család pénzügyei, és csak jóval kisebb hányadukban volt ez közös feladat. Ha a legidősebb korosztály visszaemlékezéseire hagyatkozunk, akkor kiderül, hogy szüleiknek csupán mindössze egyharmada kezelte közösen a pénzt, a családok fennmaradó kétharmadában vagy a feleség (46%), vagy a férj (16%) látta el ezt a feladatot.

A következő időszakban (negyvenes-ötvenes években) csökkent a közös pénzkezelésű családok aránya, valamint drasztikusan visszaesett 16 százalékról 7 százalékra azoké is, ahol a férj kezében volt a családi kassza. Ezzel ellentétben a feleség által kezelt kasszák aránya jelentősen emelkedett: az adatok szerint ezekben az években csaknem a családok kétharmadára volt ez jellemző.

A hatvanas-hetvenes évek környékén újabb változás következett. Ettől az időszaktól kezdve folyamatosan csökken a feleség által kezelt kasszák aránya, miközben emelkedik a közös pénzkezelésű, illetve minimális mértékben az egyéb pénzkezelésű családok aránya a népességben. A 35-54 évesek szüleinek körében a feleség általi pénzkezelés, aránya 53-58 százalék között mozgott. Ezzel szemben a 18-34 éves korosztályba tartozó kérdezetteknek már csak 45 százaléka emlékezett úgy, hogy gyerekkorában az édesanyja kezelte a családi kasszát. A legfiatalabbak körében már csaknem ugyanennyire rúg azok aránya is (43%), akik a „közös pénzgazdálkodás” mintáját láthatták szüleiktől.

A fenti eredmények tehát azt mutatják, hogy Magyarországon a húszas-harmincas évektől kezdődően generációról-generációra először azon családok aránya csökkent, ahol a férj egyedül felelt a pénzügyekért, míg emelkedett azoké, ahol a feleség kezében volt a kassza. A hatvanas évektől kezdődően pedig folyamatosan emelkedett a közös pénzkezelést folytatók hányada, és csökkent azoké, ahol a feleség gazdálkodott a közös kasszából, miközben a férjek által kezelt kasszák hányada nem változott.

Fel kell hívni a figyelmet arra, hogy bár a kérdezettek viszonylag magas aránya emlékezett vissza arra, hogy szülei miképpen kezelték a pénzüket⁶, az eredmények érvényességét csökkenti az a tény, hogy retrospektív adatokat vizsgáltunk. Továbbá az is torzíthatja a képet, hogy a kérdezettek válaszainak korosztály szerinti megoszlása nem reprezentálja a mindenkori népességet. Mindezek figyelembevételével kell tehát értékelnünk a fenti eredményeket.

2.2. „Átörökített” pénzkezelési szokások

A pénzkezelési szokásokat erősen befolyásolja a kérdezett szüleinek gazdálkodása, az hogy milyen szokásokat hoztak otthonról a házastársak. A szülőktől látott gazdálkodási minták elsajátítása az érték- és viselkedési mintákkal együtt már gyermekkorban elkezdődik. A szocializáció során akarva-akaratlanul is megtanul a gyermek egyfajta gazdálkodási módot – ezt nevezzük most „átörökítésnek”. Ez azonban nem

⁶ A párkapcsolatban élők összesen 90 százaléka tudta megmondani, hogy gyerekkorában szülei milyen pénzkezelést folytattak. A kérdezettek több mint fele (53%) emlékezett úgy, hogy az anyja kezelte egyedül a család pénzt és több mint egyharmaduk (35%) úgy, hogy közösen.

jelenti azt, hogy a minta nem módosulhat. Az egyént a családi környezetből kikerülve többféle külső társadalmi-gazdasági tényező hatása éri, értve ezalatt az egyén társadalmi mobilitását, anyagi helyzetének alakulását, de lényeges szerepet játszhatnak ebben partnerének szokásai, a barátikör hatása és a tömegkommunikáció is.

Az "átörökítés" folyamatát vizsgálva elmondhatjuk, hogy adott pénzkezelési típus alkalmazásának az esélye nagyobb, ha már a kérdezett szülei is az adott pénzkezelést folytatták. Nagyobb valószínűséggel fog az a kérdezett közösen gazdálkodni párjával, akinek már a szülei is így tettek: ha a szülők közösen kezelték a pénzt akkor az esetek 88 százalékában a kérdezett is ezt a pénzkezelési formát alkalmazta (4. táblázat). Ugyanígy az egy kézben összefogott pénzkezelési mód követése is akkor a legvalószínűbb, ha már a kérdezett szülei is így gazdálkodtak. További érdekessége a dolognak, hogy az adatok szerint az „átörökítés” nem specifikus is. Azaz azokban az esetekben, amikor a kérdezett gyermekkorában az anyja kezelte a családi kasszát az átlagos 30 százaléknál jóval valószínűbben fordult elő (46%) a kérdezett partnerkapcsolatában is, hogy a feleség látja el ezt a feladatot. Hasonlóképpen érvényes ez a megállapítás azokban az esetekben, ha az interjúalany apja kezelte a pénzt.

4. táblázat
A kérdezett jelenlegi pénzkezelési szokásának megoszlása a szülők pénzkezelési módja szerint (%)

| A kérdezett családjának pénzkezelése | Közösen | A kérdezett szüleinek pénzkezelési módja | | | Összesen |
|--------------------------------------|-----------|--|----------|-------------|------------|
| | | Anya | Apa | Egyéb módon | |
| Közösen | 88 | 45 | 52 | 61 | 61 |
| Feleség | 6 | 46 | 30 | 16 | 30 |
| A férj | 1 | 4 | 12 | 8 | 4 |
| Egyéb módon | 5 | 6 | 6 | 16 | 6 |
| Összesen (N) | 100 (399) | 100 (611) | 100 (86) | 100,0 (51) | 100 (1147) |

Megjegyzés: $\chi^2 = 240,2$; szabadságfok=9; $p > 0,000$.

Emellett viszont egy másik fontos megállapítást is tehetünk az adatokra vonatkozóan. Az eredmények azt mutatják, hogy a pénzkezelési szokások „átörökítésének” tendenciája a „demokratikusabb” pénzkezelési módok elterjedésének irányába mutat. Azok a megkérdezettek, akiknek szülei közösen gazdálkodtak, az átlagosnál jóval ritkábban alkalmazzák a hagyományosnak számító egy kézben összefogott pénzkezelést, szinte egyáltalán nem térnek vissza a hagyományos gazdálkodási formához.

Ha a párok mintáját vizsgáljuk, akkor kiderül, hogy a feleségek és férfiak szüleinek pénzkezelési szokásai nem különböznek lényegesen egymástól, bár a feleségek nagyobb hányada emlékszik úgy, hogy az édesanyja kezelte a pénzt, a férfiaknak pedig nagyobb aránya emlékszik arra, hogy szüleik együtt vagy csak az édesapjuk kezelte a családi kasszát (5. táblázat). Az eltérést részben magyarázhatja a férfiak magasabb életkora (átlagosan 3,4 évvel idősebbek feleségeiknél) – azaz feltehetően a szüleik is idősebbek, tehát nagyobb a valószínűsége annak, hogy az apai mintát látták maguk előtt. Lehetséges azonban az is, hogy a nemi különbségből adódó szelektív emlékezet az, ami közrejátszik, abban, hogy a férfiak és nők eltérően ítélik meg szüleik pénzgazdálkodásának módját.

5. táblázat
A szülők pénzkezelési szokásai az érvényes válaszok százalékában (%)
– a párok mintájában

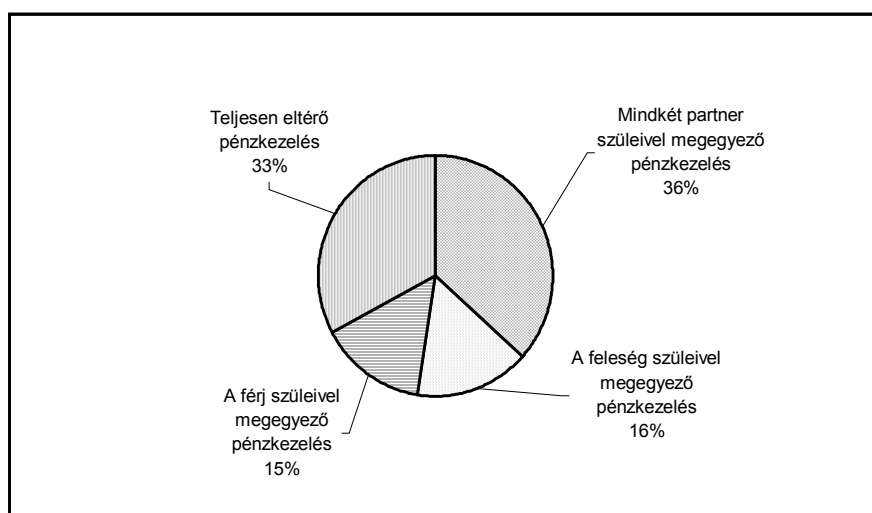
| | A feleség szülei | A férj szülei |
|-------------------------------|------------------|---------------|
| Az anyja egyedül gazdálkodott | 57 | 50 |
| Az apja egyedül gazdálkodott | 6 | 7 |
| A szülők közösen gazdálkodtak | 33 | 39 |
| Részben közösen | 3 | 2 |
| Külön pénzkezelést folytattak | 1 | 1 |
| Egyéb módon | 0 | 1 |
| Összesen | 100 (919) | 100 (900) |

Megjegyzés: A *t*-próba eredményei 5%-os szignifikancia szint mellett nem mutattak szignifikáns eltérést a férjek és a feleségek válaszai között. $t=-1,72$; szabadságfok=834; $p=0,086$.

A vizsgálatban szereplő párok 37 százalékának pénzkezelési módja megegyezik mindkét fél szüleiével. A párok 16 százaléka a feleség szüleinek pénzgazdálkodási módját, míg 15 százalékuk a férj szüleinek szokásait vette át. A párkapcsolatban élők összesen egyharmada pedig egyáltalán nem vette át sem az egyik, sem a másik partner szüleinek pénzkezelési szokásait (1. ábra).

1. ábra

A szülők pénzkezelési mintájának „átörökítése” – a párok mintájában ($N=918$)



A férj szüleinek szokásait „átörökítő” párok háromnegyede közösen gazdálkodik (6. táblázat). Ellenben, ahol a feleség szüleinek pénzkezelési módját vette át a pár ennél jóval megosztottabb a kép: az esetek 54 százalékában közösen, a 43 százalékban pedig a feleség kezeli a családi kasszát. Azon párok fele viszont, akiknek a pénzkezelési szokása sem az egyik, sem a másik fél szüleiével nem egyezik meg, a

közös pénzgazdálkodási formát alkalmazza. Igaz körükben a legmagasabb az inkonzisztens választ adók aránya is.

6. táblázat
A pár pénzkezelési szokásainak megoszlása a szülői minta követésének szempontjából (%) – párok mintája

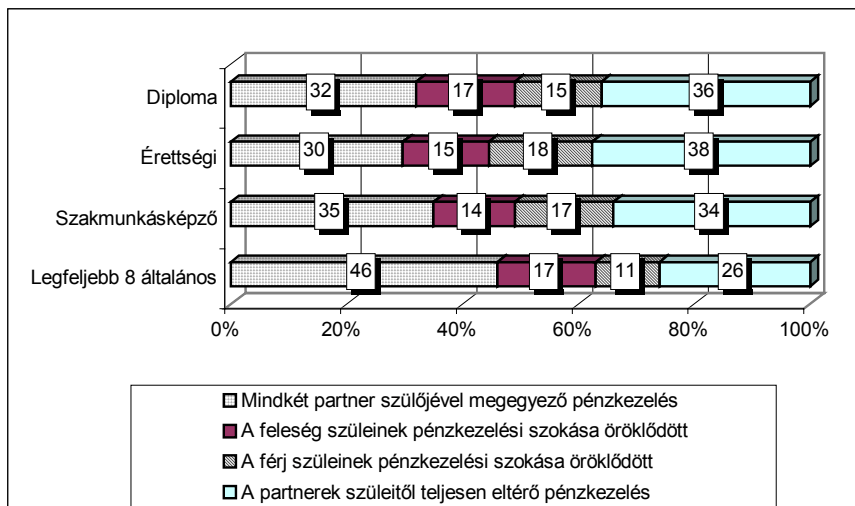
| | Közösen | A feleség | A férj | Egyéb | Nem tudjuk | Összesen (N) |
|---|---------|-----------|--------|-------|------------|--------------|
| Mindkét partner szülőjével megegyező pénzkezelés | 53 | 46 | 1 | 0 | 0 | 100 (341) |
| A feleség szüleinek pénzkezelési szokása öröklődött | 54 | 43 | 1 | 2 | 0 | 100 (142) |
| A férj szüleinek pénzkezelési szokása öröklődött | 75 | 20 | 4 | 2 | 0 | 100 (137) |
| A partnerek szüleitől teljesen eltérő pénzkezelés | 54 | 5 | 5 | 7 | 30 | 100 (298) |
| Összesen | 57 | 28 | 3 | 3 | 10 | 100 (918) |

Megjegyzés: A „nem tudjuk” kategóriába tartoznak azok a párok, ahol a partnerek eltérő választ adtak „Az Önök családjában ki kezeli a pénzt?” kérdésre.

A pénzgazdálkodási szokások követését, illetve elhagyását befolyásolja a kérdezett iskolai végzettsége is (2. ábra). A legfeljebb 8 általánost végzett háztartásfővel rendelkező párok csaknem fele folytat mindkét fél szüleiével megegyező pénzkezelést, s csak egynegyedük gazdálkodik attól eltérő módon. A legfeljebb érettségizettek esetében a legmagasabb a szülei pénzkezelési mintáját elhagyók aránya, és körükben fordul elő legritkábban az, hogy mindkét szülővel megegyező pénzkezelési formát alkalmaznának. Ez a jelenség az egyének mobilitásával van összefüggésben. A társadalmilag mobilabbak könnyebben szakítanak szülei szokásaival, ők könnyebben befogadnak új értékeket és sajátítanak el új életmódot is.

2. ábra

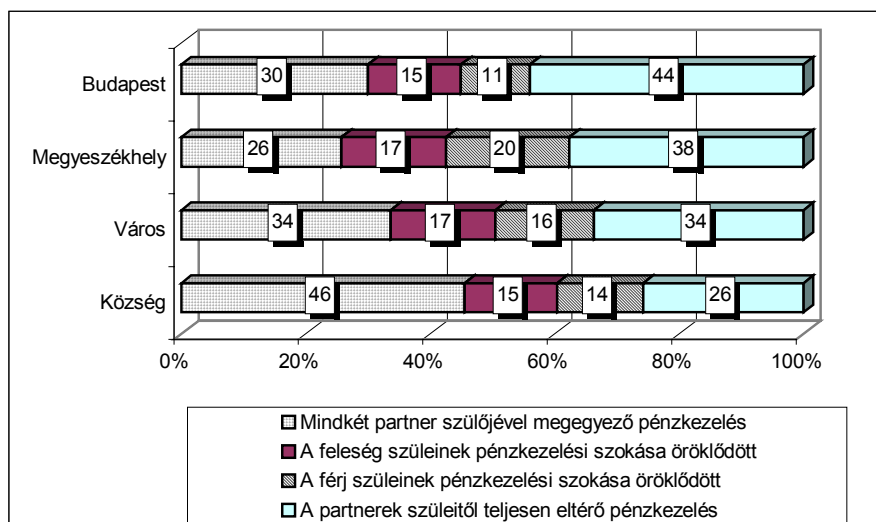
A szülők gazdálkodásának hatása a háztartásfő iskolai végzettsége szerint – a párok mintájában (N=915)



A szülők által nyújtott mintát leginkább a falubeli párok követik, a községben élő pároknak mindössze negyede, míg a fővárosi pároknak közel fele alkalmazott a szülőkétől teljesen eltérő pénzkezelési formát (3. ábra).

3. ábra

A szülői minta hatása a párok lakóhelyének településtípusa szerint – párok mintája (N=917)



7. táblázat
A pénzkezelési módok százalékos megoszlása a háztartás típusa szerint (%)
– párok mintája

| | Közösen | A feleség | A férj | Egyéb módon | Nem tudjuk | Összesen |
|------------------|---------|-----------|--------|-------------|------------|------------|
| Pár | 61 | 24 | 3 | 3 | 9 | 100 (339) |
| Pár 1 gyerekkel | 65 | 17 | 5 | 3 | 10 | 100 (89) |
| Pár 2+ gyerekkel | 62 | 23 | 3 | 3 | 10 | 100 (193) |
| Más háztartás | | | | | | |
| gyerekkel | 48 | 36 | 2 | 4 | 10 | 100 (170) |
| Egyéb háztartás | 48 | 33 | 2 | 4 | 13 | 100 (217) |
| Összesen | 56 | 27 | 3 | 3 | 10 | 100 (1008) |

Megjegyzés: $\chi^2 = 26,79$; szabadságfok=16; $p=0,04388$.

A család méretével és szerkezetével is összefüggést mutat a párok gazdálkodási módja (7. táblázat). A gyerekes háztartások esetében gyakrabban fordul elő a közös pénzkezelés, mint a hagyományos egy kézben összefogott gazdálkodás. A többgenerációs családokban, illetve az egyéb háztartástípusok esetében felülreprezentált a feleség kezelte kasszák aránya. Ez összefüggésben van azzal, hogy a 18 év alatti gyerekkel rendelkező párok a fiatalabb korosztályok közé tartoznak, illetve azzal is, hogy a nagycsaládosok általában rosszabb anyagi körülmények között élnek. Mint az a következő fejezetben látni fogjuk az alacsonyabb jövedelem gyakran együtt jár a feleség által egy kézben összefogott pénzkezelés alkalmazásával.

2.3. Iskolai végzettség, jövedelmi helyzet, munkaerőpiaci státusz

Ebben a részben azokat a társadalmi-gazdasági tényezőket vesszük sorra, amelyek befolyással lehetnek a párok pénzkezelésére. A megkérdezettek iskolai végzettsége szoros összefüggést mutat a kérdezettek gazdálkodásmódjával (8. táblázat). A képzettebbek nagyobb arányban alkalmazzák mind a közös, mind az egyéb (a részben közös és független) pénzkezelési szokásokat az alacsonyabb iskolai végzettségűekhez képest. A legfeljebb 8 osztállyal rendelkező megkérdezettek fele gazdálkodik közösen, a diplomásoknak viszont kétharmada. Az iskolai végzettséggel fordítottan alakul a feleség kezelésében levő kasszák aránya: minél képzettebb valaki, annál kisebb eséllyel gazdálkodik ily módon.

8. táblázat
A párkapcsolatban élők pénzkezelési szokásai a kérdezett iskolai végzettsége szerint (%)

| Iskolai végzettség | Közösen | A feleség | A férj | Egyéb módon | Összesen |
|--------------------|---------|-----------|--------|-------------|------------|
| Legfeljebb 8 | | | | | |
| általános | 51 | 40 | 5 | 5 | 100 (500) |
| Szakmunkás | 66 | 28 | 2 | 5 | 100 (339) |
| Érettségi | 68 | 23 | 2 | 7 | 100 (274) |
| Diploma | 65 | 15 | 7 | 13 | 100 (158) |
| Összesen | 60 | 30 | 4 | 6 | 100 (1271) |

Megjegyzés: $\chi^2 = 70,7$; szabadságfok=9; $p=0,000$.

A párkapcsolatban élők anyagi körülményeit tekintve megállapíthatjuk, hogy a rossz jövedelmi helyzetben levők körében a legmagasabb a feleség által kezelt kasszák aránya a többi jövedelmi ötödbe tartozókhoz képest (9. táblázat). Az egy főre jutó éves háztartásjövedelem alapján számolt legszegényebb ötödbe tartozók közül minden harmadik kasszát kezeli a feleség, míg a leggazdagabb ötödben minden negyediket. A középső három jövedelmi ötödbe tartozók körében a pénzkezelési módok megoszlása nem tér el jelentősen az átlagtól. A leggazdagabb ötödbe tartozók körében viszont az átlagnál jóval gyakrabban alkalmazzák a pénzkezelés egyéb módjait is.

9. táblázat

A párkapcsolatban élők pénzkezelési szokásai a kérdezett családjának jövedelmi helyzete szerint (%)

| Jövedelmi ötödek | Közösen | A feleség | A férj | Egyéb módon | Összesen |
|------------------|---------|-----------|--------|-------------|------------|
| 1. ötöd | 54 | 36 | 4 | 6 | 100 (250) |
| 2. ötöd | 62 | 29 | 3 | 7 | 100 (250) |
| 3. ötöd | 61 | 33 | 3 | 3 | 100 (248) |
| 4. ötöd | 60 | 30 | 5 | 5 | 100 (250) |
| 5. ötöd | 62 | 23 | 5 | 10 | 100 (250) |
| Összesen | 60 | 30 | 4 | 6 | 100 (1248) |

Megjegyzés: Megjegyzés: $\chi^2 = 24,1$; szabadságfok=12; $p=0,01963$. A jövedelmi ötödeket a háztartás egy főre jutó éves jövedelme alapján számítottuk.

A minta átlagához képest (30%) a háztartásbeliekre és a gyesen lévőkre (22%), a segélyen élőkre (26%) és a foglalkoztatottakra jellemző legkevésbé (26%), hogy a feleség egyedül kezeli a családi kasszát. Ezzel szemben az „egyéb inaktív” kategóriába tartozók 39 százaléka, a nyugdíjasoknak pedig 35 százaléka nyilatkozta azt, hogy náluk a feleség egyedül felelős a pénzügyekért.

A pénzkezelési szokásokat a kérdezett foglalkozása szerint vizsgálva kiderül, hogy a magasabb képzettséget igénylő és magasabb jövedelemmel együtt járó foglalkozásokat űzők azok, akik családjában az átlagosnál kisebb arányban kezeli a feleség egy személyben a közös kasszát (10. táblázat). Leginkább az önállóak, a felső- és középvezetők, valamint a szellemi foglalkozásúak körében igaz ez. Az alacsony státusú foglalkozási csoportokban jóval az átlagos 26 százalék fölött alakul a feleség által egy kézben összefogott kasszák aránya: a betanított munkások és a segédmunkások családjainak 35, illetve 48 százalékában a feleség kezeli a pénzt. Az alkalmazott pénzkezelési mód szempontjából leggyengébbnek a szellemi foglalkozású megkérdezettek párkapcsolatai tűnnek, 70 százalékuk válaszolta azt, hogy partnerükkel közösen kezelik a pénzt, és mindössze 17 százalékuk említette, hogy náluk a feleség felel a pénzügyekért.

10. táblázat
A párkapcsolatban élők pénzkézelési szokásai a kérdezett foglalkozása szerint
– csak az aktívakra (%)

| Foglalkoztatottak | Közösen | A feleség | A férj | Egyéb módon | Összesen |
|--|---------|-----------|--------|-------------|-----------|
| Önálló | 64 | 14 | 9 | 13 | 100 (64) |
| Felső- és középvezető | 60 | 18 | 8 | 14 | 100 (50) |
| Alsóvezetők | 64 | 29 | - | 7 | 100 (28) |
| Szellemiek | 70 | 17 | 4 | 10 | 100 (144) |
| Szaktanácsadók | 65 | 27 | 2 | 6 | 100 (145) |
| Betanított munkások | 55 | 35 | 6 | 3 | 100 (116) |
| Segédmunkások, illetve mg-i fizikai dolgozók | 41 | 48 | 7 | 4 | 100 (56) |
| Összesen | 61 | 26 | 5 | 8 | 100 (603) |

Megjegyzés: $\chi^2 = 48,5$; szabadságfok=18; $p=0,0001$.

A tradicionálisabb szokásokkal jellemezhető, és szerényebb anyagiakkal rendelkező vidéki községekben és városokban is a közösen gazdálkodó párok dominálnak átlag körüli arányukkal (11. táblázat). A vidéki városokban az átlagosnál elterjedtebb viszont azoknak a pároknak az aránya, akiknél a feleség egyedül gazdálkodik a családi kasszából (36%). Ezzel szemben a fővárosban a közösen gazdálkodó párok aránya felülreprezentált 68 százalékkal, míg a feleség által irányított pénzkézelés már csak a párkapcsolatban élők alig egyötödére jellemző.

11. táblázat
A párkapcsolatban élők pénzkézelési szokásainak megoszlása a kérdezett lakóhelyének településtípusa szerint az egyéni mintában (%)

| Településtípus | Közösen | A feleség | A férj | Egyéb módon | Összesen |
|----------------|---------|-----------|--------|-------------|------------|
| Község | 59 | 31 | 3 | 6 | 100 (487) |
| Város | 58 | 36 | 2 | 4 | 100 (345) |
| Megyeszékhely | 59 | 28 | 7 | 7 | 100 (228) |
| Főváros | 68 | 19 | 5 | 8 | 100 (210) |
| Összesen | 60 | 30 | 4 | 6 | 100 (1270) |

Megjegyzés: $\chi^2 = 30,4$; szabadságfok=9; $p=0,00038$.

3. A partnerek egymáshoz viszonyított társadalmi-gazdasági helyzetének hatása a pénzkézelési szokásokra

Ebben a részben a partnerek egymáshoz viszonyított társadalmi-gazdasági helyzete és a kialakított pénzkézelési mód közötti kapcsolatot elemezzük. Ahogy ezt a bevezetőben is hangsúlyoztuk, azért tartjuk fontosnak ennek vizsgálatát, mert szeretnénk megtudni, hogy Magyarországon milyen mértékben érvényesülnek Pahl erőforrás elméletén alapuló megállapításai. Igaz-e, hogy a partnerek közül az kezeli a kasszát, aki magasabb képzettségű, több jövedelemmel rendelkezik, illetve jelen van a munkaerőpiacon.

Az elemzéshez szükség volt egy olyan változóra, ami a párokat és az általuk tulajdonképpen képviselt családot egyértelműen besorolja valamelyik pénzkézelési kategóriába. A felmérésben a partnerek válaszai konzisztensnek bizonyultak arra vonat-

kozóan, hogy milyen pénzkezelést alkalmaznak: 90 százalékban a párok ugyanazt a választ adták erre a kérdésre (M2-M3. táblázat). A magyarázathoz hozzátartozik, hogy az egyéni kérdőív kitöltésénél más családtag – így a másik partner – is jelen lehetett, és ezáltal befolyásolhatta a válaszadót⁷. Teljes bizonyossággal azonban ennek tudatában sem állíthatjuk, hogy befolyásolták egymást a partnerek, hiszen nem tudjuk pontosan ki volt jelen a kérdezésnél, de nem is zárhatjuk ki ennek lehetőségét. Ennélfogva azokat a párokat, ahol konzisztens válaszokat kaptunk, az adott pénzkezelési kategóriába, a többi párt pedig a „nem tudjuk” kategóriába tettük. Az alacsony esetszám miatt itt is összevontuk a részben közös és a független pénzkezelést folytató párokat az „egyéb” kategóriába.

3.1. Iskolázottság

A mintánkban szereplő házas-, illetve élettársak iskolai végzettség szerinti összetétele eltér egymástól (M4. és M5. táblázat). Szignifikáns összefüggést találtunk a pénzkezelési mód és a feleség, illetve a férj iskolázottsági szintje között (12. táblázat). Minél képzetlenebb a feleség, annál valószínűbb, hogy a pár a közös pénzkezelési módot gyakorolja. Például míg a legfeljebb 8 általánossal rendelkező feleségek 50 százaléka, addig a diplomásoknak 70 százaléka osztja meg a gazdálkodás feladatát párjával. Fordítottan alakul a feleség által irányított pénzkezelést alkalmazó párok megoszlása a mintában. Míg a diplomás feleségek mindössze 14 százaléka, addig a legalacsonyabb végzettségű feleségek 35 százaléka kezeli a családi kasszákat. Az alacsony esetszám miatt nem tudunk értelmes összefüggést kimutatni a férj által irányított pénzkezelés és a férj iskolai végzettsége között.

⁷ Erre vonatkozóan annyit tudunk, hogy a férfiek 65 százalékánál volt más felnőtt is jelen a kérdés ideje alatt, akik az esetek 12 százalékában befolyásolták a kérdezettet. A feleségeknek pedig 58 százalékánál volt jelen más felnőtt is a kérdezésnél, és a kérdezők bevallása szerint az esetek 7 százalékában befolyásolták a válaszadót.

12. táblázat
A pénzkezelési módok megoszlása a feleségek, illetve férjek iskolai végzettsége szerint (%)

| Iskolai végzettség | Közösen | A feleség | A férj | Egyéb módon | Nem tudjuk | Összesen |
|------------------------|---------|-----------|--------|-------------|------------|------------|
| Feleségek | | | | | | |
| Legfeljebb 8 általános | 50 | 35 | 3 | 3 | 10 | 100 (478) |
| Szaktmunkás | 55 | 25 | 4 | 2 | 15 | 100 (190) |
| Érettségi | 65 | 19 | 3 | 4 | 9 | 100 (240) |
| Diploma | 70 | 14 | 1 | 9 | 7 | 100 (103) |
| Összesen | 57 | 27 | 3 | 3 | 11 | 100 (1011) |
| Férjek | | | | | | |
| Legfeljebb 8 általános | 46 | 37 | 3 | 4 | 10 | 100 (330) |
| Szaktmunkás | 57 | 28 | 2 | 2 | 11 | 100 (371) |
| Érettségi | 64 | 19 | 2 | 5 | 11 | 100 (178) |
| Diploma | 71 | 11 | 3 | 6 | 9 | 100 (129) |
| Összesen | 57 | 27 | 3 | 4 | 10 | 100 (1008) |

Megjegyzés: Feleségek: $\chi^2 = 52,0$; szabadságfok=12; $p >= 0,0000$; Férjek: $\chi^2 = 50,2$; szabadságfok=12; $p >= 0,0000$.

Hasonló tendencia érvényesül, ha a férjek iskolai végzettsége és a pénzkezelési módja közötti összefüggést vizsgáljuk. A legképzetlenebb csoportba tartozó férjek 46 százaléka közösen, 37 százaléka pedig feleségére bízta a családi kassza kezelését. A diplomával rendelkező férjek körében ez az arány a „közös” pénzkezelés javára tolódik el (71%, illetve 11%).

A kérdezett párok több mint felében a partnerek azonos végzettséggel rendelkeznek. A párok csaknem egyharmadában a férfi képzettebb, míg a minta fennmaradó közel egyötödében a nő. A partnerek egymáshoz viszonyított képzettségi mutatója és a pár által alkalmazott pénzkezelési mód között nem találtunk szignifikáns összefüggést (13. táblázat). Az erőforrás elmélet szerint azt várjuk, hogy a képzettebb partner tartja kezében a pénzügyeket, míg az azonos képzettségűek esetében magasan az átlag fölött alakul a közös pénzkezelésük aránya.

13. táblázat
A pénzkezelési módok megoszlása a partnerek egymáshoz viszonyított iskolai végzettsége szerint (%)

| | Közösen | A feleség | A férj | Egyéb módon | Nem tudjuk | Összesen |
|--------------------------------|---------|-----------|--------|-------------|------------|------------|
| A férj képzettebb | 57 | 25 | 4 | 2 | 11 | 100 (299) |
| A feleség képzettebb | 56 | 26 | 2 | 4 | 11 | 100 (181) |
| Egyforma végzettségű partnerek | 56 | 28 | 2 | 4 | 10 | 100 (527) |
| Összesen | 57 | 27 | 3 | 3 | 10 | 100 (1007) |

Megjegyzés: $\chi^2 = 4,5$; szabadságfok=8; $p = 0,809$.

Várakozásainkkal ellentétben egyik esetben sem térnek el a párok pénzkézelési szokásai szignifikánsan az átlagos megoszlástól. Az egyforma végzettséggel rendelkező pároknál alakul például legmagasabban azok aránya, ahol a feleség egyedül kezeli a pénzt. Ez valószínűleg abból adódik, hogy az azonos képzettséggel rendelkező párok több mint felét azok a párok alkotják, akik legfeljebb 8 osztályt végeztek, körükben pedig – mint azt az előző fejezetben láttuk – elterjedtebb ez a pénzkézelési mód. Egyedül abban az esetben, ha a férj rendelkezik magasabb végzettséggel, az átlagosnál gyakoribb, hogy ő kezeli a „kasszát” is, de az alacsony esetszám miatt erre vonatkozóan nem vonható le messzemenő következtetés.

Más képet kapunk, ha a relatív képzettségi mutató egyes kategóriáin belül azt is megnézzük, hogy a párok milyen szintű képzettséggel rendelkeznek egymáshoz viszonyítva. Itt akármelyik kategóriáját tekintjük szignifikáns kapcsolat van az iskolai végzettség és a pár pénzkézelése között. Az azonos képzettséggel rendelkező párok esetében minél magasabb az iskolai végzettségük, annál inkább alkalmazzák a közös pénzkézelést, és annál ritkábban fordul elő körükben, hogy a feleség kezeli a kasszát (14. táblázat).

14. táblázat

A pénzkézelési módok megoszlása azokban a háztartásokban, ahol a felek azonos iskolai végzettséggel rendelkeznek (%)

| | Közösen | A feleség | A férj | Egyéb módon | Nem tudjuk | Összesen |
|------------------------|---------|-----------|--------|-------------|------------|-----------|
| Legfeljebb 8 általános | 48 | 36 | 3 | 4 | 10 | 100 (267) |
| Szakmunkás-képző | 60 | 26 | 2 | 1 | 12 | 100 (111) |
| Érettségi | 70 | 18 | 2 | 4 | 6 | 100 (83) |
| Diploma | 70 | 11 | 2 | 8 | 10 | 100 (63) |
| Peremeloszlás | 56 | 28 | 2 | 4 | 10 | 100 (524) |

Megjegyzés: $\chi^2 = 32,1$; szabadságfok=8; $p > 0,001$.

A párok csaknem egyharmadára jellemző, hogy a férfi iskolai végzettsége magasabb, mint partneréé (15. táblázat). Ebben az esetben hasonló következtetéseket vonhatunk le, mint az azonos képzettségű párokra vonatkozóan. Minél képzettebb a feleség, annál nagyobb az esélye annak, hogy a pár közösen fog gazdálkodni, és annál kisebb, hogy a feleség.

15. táblázat

A pénzkézelési módok megoszlása azokban a háztartásokban, ahol a férj képzettebb, mint a felesége (%)

| A feleség képzettsége | Közösen | A feleség | A férj | Egyéb módon | Nem tudjuk | Összesen |
|------------------------|---------|-----------|--------|-------------|------------|-----------|
| Legfeljebb 8 általános | 53 | 33 | 3 | 1 | 11 | 100 (209) |
| Szakmunkás-képző | 58 | 10 | 5 | 5 | 23 | 100 (40) |
| Érettségi | 75 | 8 | 4 | 6 | 8 | 100 (52) |
| Peremeloszlás | 57 | 25 | 4 | 2 | 12 | 100 (301) |

Megjegyzés: $\chi^2 = 28,9$; szabadságfok=8; $p > 0,000$.

16. táblázat
A pénzkezelési módok megoszlása azokban a háztartásokban, ahol a feleség
képzettebb, mint a férj (%)

| A férj képzettsége | Közösen | A feleség | A férj | Egyéb módon | Nem tudjuk | Összesen |
|---------------------------|---------|-----------|--------|----------------|---------------|-----------|
| Legfeljebb 8 általános | 41 | 41 | 3 | 2 | 13 | 100 (61) |
| Szakmunkásképző | 65 | 17 | 2 | 4 | 11 | 100 (98) |
| Érettségi | 59 | 23 | - | 14 | 5 | 100 (22) |
| Peremelosztás | 56 | 26 | 2 | 4 | 11 | 100 (181) |

Megjegyzés: $\chi^2 = 19,4$; szabadságfok=8; $p=0,013$.

Nem ilyen egyértelmű a tendencia azokban az esetekben, amikor a partnerek közül a nő a képzettebb (16. táblázat). Ekkor akármilyen képzettségű is legyen a férj jóval magasabban alakul a feleség által kezelt kasszák aránya, mint azoknál a pároknál, ahol a férj a képzettebb. Úgy tűnik tehát, ha a férfiak magasabb iskolai végzettséggel rendelkeznek társuknál akkor inkább érvényesül a pár pénzgazdálkodásában az egyenlőbb hatalmi viszonyt feltételező közös pénzkezelés.

A fenti eredmények arra utalnak, hogy a pénzkezelési szokások kialakításában a felek egymáshoz viszonyított képzettségénél sokkal inkább számít az, hogy a felek alacsonyan vagy magasán képzettek, hiszen a relatív képzettségi mutató nem működik (15. táblázat).

3.2. Munkaerőpiaci státus – egykeresős vagy kétkeresős párok

A párok mintájában a kétkeresős családok aránya 34 százalék, az esetek 19 százalékában csak a férj, 10 százalékában csak a feleség folytat kereső tevékenységet. Összesen a párok 37 százalékában sem a férfi, sem a nő nem dolgozott a felvétel idején. A munkaerőpiaci státus és a pénzkezelés kapcsolatát vizsgálva kiderül, hogy a kétkeresős családokban a párok valamivel nagyobb arányban kezelik együtt a család pénzét, szemben azokkal a párokkal, ahol csak a férj vagy egyik partner sem dolgozik (17. táblázat). Az utóbbiak körében, a többi párhoz viszonyítva jelentősebb azok aránya, akiknél a feleség feladata a „közös kassza” kezelése (32%). Nyilvánvalóan mindez összefüggésben van azzal is, hogy az inaktív párok nagy része nyugdíjasokat jelent, akik tradicionálisabb pénzkezelési szokásokkal jellemezhetők a fiatalabb, aktív korosztályokhoz képest. A másik magyarázat a párok jövedelmi helyzetéből adódik, az inaktív csoportja alacsony jövedelemmel rendelkezik, egy részük nyugdíjból, másrésztük valamilyen szociális juttatásból él, ami jóval alacsonyabb jövedelemszintet jelent a keresettel rendelkező párokkal szemben. Ahogy már korábban említettük az alacsony jövedelműeknél nagyobb valószínűséggel találunk olyan párokat, ahol a feleség kezeli a család pénzét.

17. táblázat

A párok pénzkezelési szokásai a partnerek egymáshoz viszonyított munkaerőpiaci aktivitása szerint (%)

| | Közösen | A feleség | A férj | Egyéb módon | Nem tudjuk | Összesen |
|----------------------|---------|-----------|--------|-------------|------------|------------|
| Mindketten dolgoznak | 61 | 22 | 3 | 4 | 11 | 100 (341) |
| A férj dolgozik | 52 | 29 | 4 | 5 | 11 | 100 (196) |
| A feleség dolgozik | 58 | 23 | 3 | 3 | 13 | 100 (96) |
| Egyik sem dolgozik | 54 | 32 | 2 | 2 | 10 | 100 (375) |
| Összesen | 56 | 27 | 3 | 4 | 10 | 100 (1008) |

Megjegyzés: $\chi^2=15,3$; szabadságfok=12; $p=0,2230$.

Ezt a megállapítást támasztják alá a háztartás jövedelmi helyzetével kapcsolatos eredmények is. A párok egy főre jutó éves háztartás jövedelmének átlagait hasonlítottuk össze a különböző pénzkezelésű háztartásokban. Az F-próba szerint szignifikánsan kevesebb éves egy főre jutó jövedelemmel rendelkeznek azok a háztartások, ahol a feleség kezeli a pénzt (18. táblázat). Az átlagosnál szignifikánsan magasabb a jövedelemmutató az „egyéb” pénzkezelésű, azaz vagy részben közösen, vagy független pénzgazdálkodást megvalósító párok esetében. Azokban a családokban, ahol a férj kezeli a pénzt szintén valamivel magasabban alakul az egy főre jutó jövedelem az átlagnál.

18. táblázat

Az egy főre jutó éves és az éves háztartásjövedelem átlagai a különböző pénzkezelésű pároknál

| | Egy főre jutó éves jövedelem átlagok eFt | Esetszám |
|-------------|---|----------|
| Átlag | 280 | 985 |
| Közösen | 290 | 552 |
| A feleség | 242 | 268 |
| A férj | 287 | 28 |
| Egyéb módon | 309 | 33 |
| Nem tudjuk | 313 | 104 |

Megjegyzés: F próba eredménye azt mutatja, hogy a különböző pénzkezelési csoportok jövedelmei szignifikánsan különböznek egymástól: $F=3,96$; szabadságfok=4; $p=0,0034$.

A partnerek egymáshoz viszonyított jövedelmi helyzete nem mutatott szignifikáns kapcsolatot a párok pénzkezelési módjával (19. táblázat). A jövedelemviszony változót a partnerek által becsült egyéni havi nettó jövedelem alapján képeztük, úgy hogy a maximálisan 5%-os eltérést a partnerek jövedelmei között még azonosnak tekintettünk.

19. táblázat
Partnerek egymáshoz viszonyított relatív jövedelmének alakulása a különböző pénzkezelést folytató párok megoszlása szerint

| | Közösen | A feleség | A férj | Egyéb módon | Nem tudjuk | Összesen |
|------------------------|---------|-----------|--------|-------------|------------|-----------|
| A férj keres többet | 59 | 26 | 2 | 3 | 10 | 100 (541) |
| A feleség keres többet | 48 | 33 | 4 | 4 | 11 | 100 (168) |
| Egyformán keresnek | 61 | 26 | - | 3 | 9 | 100 (119) |
| Összesen | 57 | 28 | 2 | 3 | 10 | 100 (828) |

Megjegyzés: $\chi^2=11,3$; szabadságfok=8; $p=0,18732$.

Az eredmények az erőforrás elméletet látszanak igazolni. Azokban az esetekben, amikor a partnerek közül a nő rendelkezik magasabb jövedelemmel, az átlagosnál gyakrabban fordul elő, hogy ő kezeli a kasszát is. Ez viszont nem teljesül akkor, amikor a férj keres többet. Ehhez azonban hozzá kell tennünk, hogy a partnerüknél magasabb jövedelemmel rendelkező nők a legalsó jövedelmi csoportban fordulnak elő leginkább (M7. táblázat). Azaz a pár alacsony jövedelmi szintje mindenképpen befolyásolja azt, hogy milyen pénzkezelési módot alkalmaznak. Az egyforma jövedelemmel rendelkező párok körében a várttal megegyezően magasabban alakul a közös pénzkezelésük aránya (61%) a többi kategóriához viszonyítva.

4. Összefoglalás

A magyar családok pénzkezelési szokásait ma is a partnerek által összeadott közös kassza jellemzi. A közös kassza kezelésében viszont változás figyelhető meg: a hatvanas-hetvenes évek óta emelkedik a közös pénzkezelést alkalmazó háztartások aránya, a feleségek által egy kézben összefogott pénzkezeléssel szemben. Tehát azt mondhatjuk, hogy a magyar családok pénzkezelési szokásai a társak között egyenlőbb viszonyokat feltételező közös pénzkezelés irányába mutat.

A pénzkezelés megválasztását jelentősen befolyásolja a partnerek szocio-ökonomiai helyzete és a szülőktől átvett pénzkezelési minták is. Nagyobb valószínűséggel kezelik a feleségek a pénzt azokban a háztartásokban, amelyek alacsony jövedelemmel rendelkeznek, ahol a partnerek idősek, alacsony képzettségűek és foglalkozási státusúak. Tovább növeli ezt az esélyt, ha a pár még vidéki is. A közös pénzkezelés leginkább a magas jövedelmű háztartásokban valósul meg, ahol a partnerek 18-34 évesek, legalább érettségizettek, magas státusú foglalkozást űznek és fővárosi lakosok.

Az erőforrás elméleten alapuló Pahl-i modell szerint a pénzkezelés a családon belüli hatalmi viszonyok indikátorának tekinthető. A partnerek egymáshoz viszonyított képzettsége munkaerőpiaci és jövedelmi helyzete befolyásolja a közöttük kialakult hatalmi viszonyt, amely a partnerek pénzkezelési módjában is kifejezésre jut. A magyar adatok elemzésekor a partnerek egymáshoz viszonyított indikátorai nem mutattak szignifikáns kapcsolatot a pár által alkalmazott pénzkezelési móddal. Ez részben azzal magyarázható, hogy a párok már eleve hasonló szocio-ökonomiai háttérrel rendelkeznek, amikor összekerülnek, így valószínűleg nem a párok egy-

máshoz viszonyított helyzete, hanem a párok konkrét szocio-ökonómiai helyzete a meghatározó a pénzkezelési mód megválasztásában. Kérdés azonban, hogy napjainkban, amikor a pénznek egyre fontosabb szerep jut, hogyan fognak változni a családon belüli pénzkezelés viszonyai. Ki fogja kezelni a kasszát?

Bibliográfia

- Hoffmann Istvánné (1977): A magyar háztartások gazdálkodási modellje, KJK. Budapest, 1977.
- Dr. Hoffmann Istvánné (1990): Háztartásgazdálkodás a mai Magyarországon, Mikrogazdasági Kutatások, 1990.
- Hoffmann Istvánné (1997): Rend a lelke mindennek. Gazdálkodás a családban. Családi archiváló rendszer. Perfekt-Polgár Kiadó.
- Nagy Ildikó (1995): „Ki az úr a háznál?” A magyar családok pénzkezelési szokásai. Szakdolgozat. BKE, Budapest, 1995.
- Nagy Ildikó (1998): Pénzkezelési szokások. In Szivós P. és Tóth István György (ed.): Társadalmi tény-kép, 1998. TÁRKI Monitor jelentések. 1998. december.
- J. Pahl (1983): The allocation of money and the structuring of inequality within marriage, *Sociological Review*, 1983. 31.2.
- J. Pahl (1990): Household spending, personal spending and the control of money in marriage, *Sociology*, 1990 (24).

Melléklet

M1. táblázat
Az 1994-es és 1998-as egyéni súlyozott minták jellemzői (%)

| | 1994 | 1998 |
|--------------------------------------|-------------|--------------|
| Nem | | |
| Nő | 53,1 | 54,1 |
| Férfi | 46,9 | 45,9 |
| Összesen (N) | 100,0 (973) | 100,0 (1272) |
| Korosztályok | | |
| 18-34 | 25,3 | 21,5 |
| 35-44 | 25,3 | 20,7 |
| 45-54 | 20,0 | 24,9 |
| 55-64 | 17,4 | 18,2 |
| 65-xx | 12,1 | 14,5 |
| Összesen (N) | 100,0 (973) | 100,0 (1272) |
| Iskolai végzettség | | |
| Legfeljebb 8 általános | 35,7 | 39,3 |
| Szaktanulmányok | 27,9 | 26,7 |
| Érettségi | 24,6 | 21,5 |
| Diploma | 11,8 | 12,4 |
| Összesen (N) | 100,0 (973) | 100,0 (1271) |
| Településtípus | | |
| Község | 39,5 | 38,3 |
| Város | 24,1 | 27,1 |
| Megyeszékhely | 18,5 | 17,9 |
| Főváros | 17,9 | 16,5 |
| Összesen (N) | 100,0 (973) | 100,0 (1270) |
| Munkaerőpiaci státusz | | |
| Foglalkoztatottak* | 54,2 | 49,6 |
| Nyugdíjasok | 30,3 | 35,6 |
| Háztartásbeli vagy gyeken gyeden van | 5,1 | 5,2 |
| Segélyen élők** | 1,6 | 4,3 |
| Egyéb inaktívak*** | 6,6 | 5,2 |
| Összesen (N) | 100,0 (972) | 100,0 (1267) |
| Foglalkoztatottak | | |
| Önálló | 10,3 | 10,6 |
| Felső- és középvezető | 5,9 | 8,3 |
| Alsóvezetők | 5,1 | 4,6 |
| Szellemiek | 25,0 | 23,9 |
| Szaktanulmányok | 31,6 | 24,0 |
| Betanított munkások | 16,9 | 19,2 |
| Segédmunkások, mg-i fizikai dolgozók | 5,7 | 9,3 |
| Összesen (N) | 100,0 (544) | 100,0 (603) |

*Megjegyzések: *A foglalkoztatottak kategóriájába beletartoznak az alkalmazásban álló sorkatonák és azok a személyek, akik gyeken gyeden vannak vagy gyermeknevelési támogatásban részesülnek és van munkahelyük.*

***Segélyen élők: azok a személyek tartoznak ide, akik munkanélküli vagy szociális segítyt kapnak.*

****Egyéb inaktívak: sorkatonák, tanulók, egyéb inaktív keresők, egyéb eltartottak, segítő családtagok.*

M2. táblázat
A partnerek válaszainak konzisztencia vizsgálata – az érvényes válaszok százalékában

| A feleség válaszai | A férj válaszai | | A férj | Részben közös | Külön- külön | Egyéb módon | Összesen |
|-----------------------|--------------------|-----------|--------|------------------|-----------------|----------------|----------|
| | Közösen | A feleség | | | | | |
| Közösen | 57 | 4 | 0,3 | 0,4 | 0,1 | 0,1 | 61 (619) |
| A feleség | 3 | 27 | 1 | - | - | - | 30 (303) |
| A férj | 1 | 0,1 | 3 | - | - | - | 4 (37) |
| Részben közös | 1 | - | - | 1 | - | - | 3 (26) |
| Külön-külön | 0,1 | 0,1 | - | 0,1 | 1 | - | 1 (13) |
| Egyéb módon | - | - | - | - | - | 1 | 1 (10) |
| | 61 | 31 | 4 | 2 | 1 | 1 | 100 |
| Összesen | (617) | (313) | (37) | (19) | (11) | (11) | (1008) |

M3. táblázat
*A pénzkezelési módok megoszlása a párkapcsolatban élő nők, férfiak körében,
 illetve a párok által adott konzisztens válaszok százalékos megoszlása (%)*

| | A feleség szerint | A férj szerint | Konzisztens válaszok* |
|---------------|-------------------|----------------|-----------------------|
| Közösen | 61 | 61 | 63 |
| A feleség | 30 | 31 | 30 |
| A férj | 4 | 4 | 3 |
| Részben közös | 3 | 2 | 2 |
| Külön-külön | 1 | 1 | 1 |
| Egyéb módon | 1 | 1 | 1 |
| Összesen (N) | 100 (1013) | 100 (1010) | 100 (903) |

Megjegyzés: *Konzisztens válaszon értjük azt, amikor a két partner válasza megegyezett egymással.

M4. táblázat
A házas-, illetve élettársi kapcsolatban élő nők és férfiak iskolázottsága (%)

| | Feleség, ill. élettárs | Férj, ill. élettárs |
|------------------------|------------------------|---------------------|
| Legfeljebb 8 általános | 47 | 33 |
| Szakmunkás | 19 | 37 |
| Érettségi | 24 | 18 |
| Diploma | 10 | 13 |
| Összesen (N) | 100 (1014) | 100 (1013) |

M5. táblázat
A partnerek egymáshoz viszonyított képzettsége az összes válasz százalékában (%)

| Férj | Feleség | | | | Összesen (N) |
|------------------------|------------------------|-------------|-----------|---------|--------------|
| | Legfeljebb 8 általános | Szaktunskás | Érettségi | Diploma | |
| Legfeljebb 8 általános | 27 | 4 | 2 | 0,4 | 33 (332) |
| Szaktunskás | 16 | 11 | 8 | 2 | 37 (373) |
| Érettségi | 4 | 3 | 8 | 2 | 18 (177) |
| Diploma | 1 | 1 | | | |
| | (10) | (6) | 5 | 6 | 13 (132) |
| Összesen | 47 | 19 | 24 | 10 | 100 |
| (N) | (240) | (190) | (240) | (104) | (1014) |

Megjegyzés: $\chi^2 = 524,9$; szabadságfok=9; $p > 0,0000$.

M6. táblázat
Pénzkezelési szokások az egy főre jutó éves háztartásjövedelem alapján képzett jövedelmi ötödök szerint (%)

| | Közösen | A feleség | A férj | Egyéb módon | Nem tudjuk | Összesen |
|-------------------|---------|-----------|--------|-------------|------------|-----------|
| 1. jövedelmi ötöd | 50 | 34 | 3 | 4 | 9 | 100 (199) |
| 2. | 58 | 29 | 2 | 4 | 8 | 100 (198) |
| 3. | 60 | 26 | 3 | 1 | 11 | 100 (196) |
| 4. | 54 | 28 | 5 | 1 | 12 | 100 (195) |
| 5. jövedelmi ötöd | 59 | 20 | 3 | 7 | 12 | 100 (198) |
| Összesen | 56 | 27 | 3 | 3 | 11 | 100 (986) |

Megjegyzés: $\chi^2 = 30,5$; szabadságfok=16; $p = 0,01560$.

M7. táblázat
A partnerek egymáshoz viszonyított jövedelmi helyzete jövedelmi ötödök szerint (%) – a párok mintájában

| | 1. ötöd | 2. ötöd | 3. ötöd | 4. ötöd | 5. ötöd | Összesen (N) |
|------------------------|---------|---------|---------|---------|---------|--------------|
| A férj keres többet | 13 | 21 | 22 | 23 | 22 | 100 (539) |
| A feleség keres többet | 28 | 20 | 14 | 17 | 21 | 100 (169) |
| Egyformán keresnek | 21 | 15 | 23 | 19 | 22 | 100 (117) |
| Összesen | 17 | 20 | 20 | 21 | 22 | 100 (825) |

Megjegyzés: $\chi^2 = 26,8$; szabadságfok=8; $p = 0,00076$.

Abstract

The paper deals with money-management patterns of the Hungarian families in the nineties. It gives an overview on how spouses (partners) divide the tasks of allocating money between each other; and to what extent they adopt their parents habits in this respect. The analysis also deals with the socio-demographic characteristics of families with different money-management systems. The paper also uses J. Pahl's theory about the concept of power relation between spouses and focuses on the relationship between the relative socio-demographic situation of the spouses and the applied money-management system. The main results of the paper are the following:

1. Money-management patterns of the Hungarian families still can be characterised by a common pool system, when spouses put together all their money. Before the sixties and seventies the majority of the common pools were managed by the wives. Since the situation has been changed: in the nineties the ratio of joint pool is 60 per cent, while the ratio of the women managed pool is about 30 per cent. According to Pahl's hypotheses the joint pool system, - when both partners have access to all the money and both have responsibility for the common pool - compared for example to the wife managed common pool - assumes a more equal relationship between the partners. In this respect we can say that the Hungarian families tends to be apply a more equal joint pool system.
2. Application of the money-management system depends on the socio-economic characteristics of the partners and also the patterns used by their parents. There is more chance to apply a wife (woman) managed pool system if it is a family with low income, the partners are old, with low qualifications and employment status. There is more probability to have it among families living in the countryside. The joint pool is more common among families with high income, among young couples, with at least medium education level and high employment status, living in the capital.
3. According to Pahl's model power relation between the spouses which comes from the relative education level, employment status and income situation between the partners is manifested also in the applied money-management system. We did not find statistically significant relationship between the relative socio-economic indicators of the partners and the applied money-management system. Partly because partners were already in a very similar socio-economic status, when they marry to each other. So far in Hungary the concrete socio-economic status of the partners determines more money-management system as their relative situation. The question is how the money-management pattern would change in contemporary Hungary. Who is going to manage the common pool?

Jegyzet

A TÁRKI Társadalompolitikai Tanulmányok eddig megjelent számai

1. Michael F. Förster–Tóth István György: Szegénység és egyenlőtlenségek Magyarországon és a többi visegrádi országban (1997. november)
2. Tóth István János: Az adófizetők jövedelemszerkezete és adótehermegoszlása 1996-ban (1997. december)
3. Gál Róbert Iván: Az önkéntes nyugdíjpénztárak piaca (1998. január)
4. Medgyesi Márton–Róbert Péter: A munka-attitűdök időbeli változása 1989-1997 között (1998. február)
5. Szivós Péter–Tóth István György: A jóléti támogatások és a szegénység Magyarországon, 1992-1997 (1998. március)
6. Mészáros József–Szakadát István: Parlamenti képviselői helyek megoszlásának becslése közvéleménykutatási adatok alapján (1998. április)
7. Sik Endre–Tóth István János: A rejtett gazdaság néhány eleme a mai Magyarországon (1998. május)
8. Róbert Péter–Nagy Ildikó: Újraelosztó állam vagy öngondoskodó polgár? (1998. június)
9. Lehmann Hedvig–Polonyi Gábor: Kórkörkép: látens és diagnosztizált betegségek (1998. július)
10. Szivós Péter–Rudas Tamás–Tóth István György: TÁRSZIM97 mikro-szimulációs modell az adók és támogatások hatásvizsgálatára (1998. augusztus)
11. Sik Endre: Külföldiek Magyarországon és a velük kapcsolatos nézetek a helyi önkormányzatokban (1999. május)
12. Tóth Olga: Erőszak a családban (1999. június)
13. Medgyesi Márton–Sági Matild–Szivós Péter: A harmadik kor: az idősek jövedelmi helyzete és lakáskörülményei (1999. július)